

**XVIII. YÜZYILIN SONLARINDA KAFKASYA'DA MEYDANA GELEN
SINIR İHLALLERİ ÜZERİNE BİR BELGE DEĞERLENDİRMESİ**

Yrd. Doç. Dr. Zübeyde GÜNEŞ YAĞCI*

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin Kafkasya'da Rusya ile olan mücadelesinde Kafkas kabilelerinin önemli yeri vardır. Genel olarak Osmanlı tebaası kabul edilen kabileler Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'nin yanında yer almışlardır. Fakat bazen Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yapılan anlaşmalara muhalif hareket ederek, Rus topraklarına saldırı düzenlemişlerdir. Bu gibi durumlarda Rusya zararın Osmanlı Devleti tarafından tazmini yoluna gitmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Osmanlı Devleti, Kafkasya.

**AN ASSESSMENT OF A DOCUMENT ON THE BORDER VIOLATION
IN CAUCASIA IN THE LATE 18TH CENTURY**

ABSTRACT

Caucasian tribes played an important role in the rivalries between Ottoman Empire and Russia over Caucasia. In general, the tribes which are considered as Ottoman subjects supported the Ottomans against Russians. However, these tribes sometimes opposed to the agreements between Ottoman Empire and Russia by attacking the territories near to the border. In such circumstances, Russia made enquires for the compensation of the damages that are made to the Russians.

Key Words: Russia, Ottoman State, Caucasia.

1768-1774 yılları arasında vuku bulan Osmanlı-Rus Savaşı sonunda Osmanlı Devleti için ağır şartlar içeren Küçük Kaynarca Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre Kafkasya'da Kuban nehrinin güneyinde kalan

Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

bölge, Osmanlı toprağı, burada tavattun eden Çerkeş ve Abaza kabileleri de Osmanlı teb'ası sayılmışlardır. Çerkeş ve Abaza kabileleri de antlaşmanın hemen ardından Osmanlı Devleti'ne başvurarak Devletin bendesi ve teba'sı olarak kabul edilmelerini istemişlerdir. Gerektiğinde Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'nin yanında yer alacaklar ve savaşacaklardır. Bundan böyle Rusya, kabileler için mücadele edilmesi gereken tabii düşmandır.

Rusya, Küçük Kaynarca Antlaşması'nı bir madde konmasını sağlayarak sınırlar ihlalleri durumunda, tayin edilecek kişilerin hakemliğinde zarar ve ziyanın tespit edilmesi gereği üzerinde durmuştur. Tabii ki zarar ve ziyanın tespitinden sonra yapılacak iş, zararın karşılanması olacaktır. Bu suretle ortaya çıkabilecek antlaşmayı bozma çabaları engellenmiş olacaktır¹.

Osmanlı Devleti, bu neviden bir maddeyi 1739 yılında imzalanan Belgrad Antlaşması'na konulmasını sağlamıştı. Bu antlaşmaya göre; Rusya'ya bağlı Kazak, Kalmuk gibi kabileler Osmanlı Devleti topraklarına saldırdıkları takdirde Rusya saldırganları cezalandıracak ve saldırıları önlemek için gerekli tedbirleri alacaktı². Çünkü Rusya, bu tarihe kadar Kazakların kendi idaresi dışında olduklarını ve yaptıklarının hareketlerden sorumlu olmadıklarını iddia etmekteydi. Meselâ 1559'da Kazaklar Azak kalesine saldırmışlar, Rus Çarı İvan da

¹ Küçük Kaynarca Antlaşmasının 15. maddesi: İki Devletin sınırları belirlenip sınırlandıkları kural gereğince, iki taraf uyruklarına tartışmayı gerektirecek ve büyük kavgaya yol açacak bir şey olamadığı her ne kadar söz konusu etmekten uzak değilse de, beklenmedik, umulmadık nedenlerle ortaya çıkması olasılığı bulunan zarar ve ziyan nedenlerinin giderilmesine, iki devlet, birlikte karar vermişlerdir. Bu tür nesnelerin ortaya çıkışında sınır başında olan hakim, ortaya çıkan maddeyi denetlesin veya özel olarak bu iş için atanan görevli kişiler eliyle (uzlaşmazlık nedenleri) araştırılsın. Bu gibi görevliler, işi gereği gibi teftiş ettikten sonra, konuyu uzatmadan hakkı olan kişinin hakkını alıversinler. Pekleştirilen dostluk ve düzenlik ilişkileri, bu tür şeylerin ortaya çıkması ile asla bozulmasın. Mustafa Nuri Paşa, Netayic'ül-Vukuat Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi, (1987) Sadeleştiren: Neşet Çağatay, III, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını, s. 79.

² Cemal Gökçe, (1979) Kafkasya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Kafkasya Siyaseti, İstanbul: Şamil Vakfı, s. 171.

Kazakların Rusya'ya bağlı olmadıklarını ileri sürerek olayın sorumluluğunu kabul etmemiştir³.

Rusya, 1787-1792 savaşında doğu sınırında belirli bir toprak elde edememiştir. Ancak savaş sonunda imzalanan Yaş Antlaşması gereğince Kafkas kabilelerinin Rus topraklarına akın yapmalarını önlemek için Rusya Osmanlı Devleti'nin kefaletini sağlamıştır. Osmanlı Devleti, Kafkasya'daki kabilelerin Rusya'ya yapacakları akınlarını önlemeye çalışacak, önleyemediği durumda ise zararı tazmin edecektir. Kabileler kendilerini Küçük Kaynarca ve özellikle de Yaş Antlaşması'na bağlı saymamışlar ve Rusya'ya karşı yaptıkları akınlara devam etmişlerdir. Özellikle İmam Mansur'un⁴⁵ Kafkasya'da başlattığı müridizm hareketine bağlı olarak, Rusya'ya karşı mücadelelerini sürdürmüşlerdir. Osmanlı Devleti, bir taraftan kabileleri itaat altına almaya çalışırken, diğer taraftan da Rus topraklarında verdikleri zararı tazmin etmeye çalışmaktaydı⁶.

Rusya'nın Kuban boylarına kadar inmesi üzerine Çerkeş ve Abaza kabileleri ele geçirdikleri ilk fırsatta Rus topraklarına saldırmışlardır. Rus generali Suvorov'un katliamından kaçan Soğucak Muhafızı Ferah Ali Paşa

³ Akdes Nimet Kurat, (1966) Türkiye ve İdil Boyu, Ankara, s. 55; Halil İnalcık, (1948) "Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei ve Don-Volga Kanal Teşebbüsü", Belleten, XII/46, s. 362.

⁴ İmam Mansur, aslen Çeçen olup, 1795 yılından itibaren Rusya'ya karşı faaliyetlerine başlamış ve bütün Kafkas kabilelerini cihada davet etmiştir. Rusya'ya karşı cihadın farz olduğunu, Allah'ın bu iş için kendisini görevlendirdiğini beyannameler dağıtmak suretiyle yaymaya çalışmıştır. 1791 Rusların Anapa'yı işgali sırasında Ruslar tarafından esir edilmiştir. 1795 yılına yani ölümüne kadar Rusya'da esir olarak kalmıştır. Onunla başlayan ve Kafkasya Müridizmi adı verilen Kafkas kabilelerinin Rusya'ya karşı mücadeleleri Şeyh Şamil ile geçici de olsa son bulmuştur. Geniş bilgi için bakınız: John F. Baddeley, (1995) Rusların Kafkasya'yı İstilas ve Şeyh Şamil, s.72 vd. ; Paul B. Henze, (1985), Kafkas'larda Ateş ve Kılıç: XIX. Yüzyıl Kafkasya Dağ Köylülerinin Direnişi, Çeviren: Akın Kösetorunu, Ankara; Wassan Giray Jabağı, (1967), Kafkas-Rus Mücadelesi, Ankara.; Muhammed Tahir'ül-Karakhi, (1987), İmam Şamil'in Gazavatı, Hazırlayan: Tanık Cemal Kutlu, İstanbul.

⁵ Cemal Gökçe, (1979), Aynı eser., s. 171.

⁶ Bu neviden olaylar için bakınız: Jean-Louis mattei, (1994), "Kırım ve Kafkasya'da Osmanlı Nüfuzunun Gerilemesi ve Ruslara Karşı Kafkas Kabilelerinin Direniş Girişimleri (1792), Toplumsal Tarih, 1/6, İstanbul, s. 40-47.

Z.G.YAGCI/XVIII. YÜZYILIN SONLARINDA KAFKASYA'DA MEYDANA...

tarafından Çerkeş bölgesine yerleştirilen Nogay Tatarları⁷ da bu saldırılara katılmışlardır. Nogaylar'ın 1783 yılından itibaren Rus topraklarına akınlar yapıldığını görüyoruz. Nihayetinde Rus sınır komutanı İvan Leşkeviç 14 Haziran 1785'de Ferah Ali Paşaya yazdığı bir yazıda Çerkeslerin ve Nögay Tatarlarının sınırı geçerek Rus topraklarına saldırdıklarını bildirmiştir. İvan Leşkeviç, olayı bildirmekle kalmamış, yağma edilen eşyaların ve hayvanların ruble olarak karşılıklarını tespit etmiştir. Liste halinde düzenlediği zarar ve ziyana bir an önce tazmin edilmesi için Soğucak Muhafızı Ferah Ali Paşa'ya başvurmuş ve gereğinin yapılmasının Küçük Kaynarca Antlaşması'nın şartlarından olduğunu da belirtmiştir⁸.

Rus Komutanın bildirdiğinin aksine sadece kabileler sınır ihlalinde bulunmamışlardır. 12 Ağustos 1783 tarihli bir belgeye göre Rus askerleri Kuban nehrinin güneyine geçmişler, Lapa nehri havalisinde yaşayan kabilelere saldırmışlardır. Kabilelerin eşyalarını gasp etmişler ve bu arada birkaç kişiyi de öldürmüşlerdir⁹. Bu olaydan kısa bir süre sonra 12 Ekim 1783'de Rus askerleri yine sınırı geçerek Çerkeş kabilelerinden Hatukay ve Jana kabilelerine gece baskını düzenlemişlerdir. Baskında sadece mal gasbında bulunmamışlar, bir çok kişiyi de öldürmüşlerdir¹⁰. Tarihi belli olmamakla birlikte yedi-sekiz yüz Rus askeri sınır ihlalinde bulunarak Çerkeş Kabilelerinden Besni, Timurköy arazilerine girmişlerdir. Ferah Ali Paşa merkeze gönderdiği yazılarda Rusların kabilelere verdikleri zararları bildirmiştir.

Olayların peyderpey devam etmesi üzerine Çerkeş ve Abaza kabileleri ileri gelenleri Soğucak Muhafızı Ferah Ali Paşa'dan yardım istemişlerdir. Tabiisi oldukları Osmanlı Devleti'nin kendilerini Rus saldırılarından korumalarını talep

⁷ Nogay Tatarları Altınordu Devleti'nde bir aşiret konfederasyonu teşkil etmişlerdir. Kafkasların kuzeyinde Astrahan ile Azak arasında göçebe olarak yaşıyorlardı. 1556'da Astrahan'ın Ruslar tarafından işgali üzerine Kırım Hanlığı'na bağlandılar. Bu dönemde çeşitli guruplara ayrıldılar. Bu guruplar şunlardır: Kuban(Azak) Kırgız, Yediçkul Canboyluk Bucak ve Yedisian Nogayları. Geniş bilgi için bakınız: Alan W. Fisher, "Rusya'nın Kırım İlhakı 1772-1782", Emel, Çeviren: Refhan Dedeoğlu, XII/74, s. 17 vd.

⁸ BOA, HH,Nr. 1353

⁹ BOA, HH,Nr. 1302,

¹⁰ BOA, HH,Nr. 1282

etmişlerdir. Aksi takdirde Rus topraklarına akına devam edeceklerini bildirmişlerdir¹¹. Soğucak Muhafızı Ferah Ali Paşa kabilelerin Küçük Kaynarca Antlaşması'na aykırı hareket etmelerini önlemeye çalışmış, bu meyanda kabile ileri gelenlerine hediyeler vermeye gayret etmiştir. Diğer taraftan durumu merkeze bildirmeyi ihmal etmemiştir. Bunun üzerine İstanbul'dan Ferah Ali Paşa'ya Kabilelerin Rusya'ya karşı sınırda yaptıkları akınların önlenmesi yolunda emirler gönderilmiş ve bu konuda gerekli tedbirleri alması istenmiştir.¹²

Osmanlı Devleti, Rusya ile yapılan antlaşmalarla resmen de olsa Osmanlı teb'ası olarak kabul edilen kabileleri Rusya'ya karşı hiçbir zaman tam anlamıyla sınırlandıramamıştır. Kabileler çoğu zaman kendilerini Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yapılan anlaşmalara bağlı saymamışlardır. Tabii ki Rusya'nın faaliyetlerini unutmamak gerekir. Kimi zaman kabilelere saldıran Rusya, böylece kabilelerin kendi topraklarına saldırı düzenlemesi için onları kışkırtmıştır. Osmanlı Devleti, kabilelerin Kuban nehrini geçerek Rus topraklarında çapul ve yağma yapmalarını önlemek için Anapa muhafızlarını devamlı surette uyarmak durumunda kalmıştır. Anapa muhafızları bu durumu göz önünde bulundurarak, bazen kabileleri ikaz etmişler, bazen de kabilelerin beylerinden rehinelere almak suretiyle sınır olaylarını önlemeye çalışmışlardır. Ancak bu konuda başarılı olunduğunu söylemek pek doğru olmayacaktır. Bunu üzerine Rus subayları doğrudan İstanbul'a başvurmaya başlamışlardır¹³. Hatta Osmanlı Devleti kimi zaman Kafkas kabilelerini yanına çekmek kimi zaman da Antlaşmaların bozulmasını önlemek için kabilelerin ileri gelenlerine ve Dağıstan hanlarına hediyeler göndermişlerdir¹⁴. Bu durumun Osmanlı Devleti'ne özellikle 1792 Yaş

¹¹ Ali Arslan, (1992)"Rusya'nın Kırım ve Gürcistan'ı İlhakından Sonra Osmanlı Devleti'nin Çerkes kabileleri ile Münâsebetleri (1784-1829)", Kafkas Araştırmaları I, İstanbul, s. 49.

¹² BOA, A.DVN.KRM Nr. 3/29 (1199), HH. Nr. 1300 (tarihsiz)

¹³ Ali Arslan, "a.g.m", s. 49.

¹⁴ Sema Işıktan, (1992), " 1787-1792 Osmanlı-Rus Harbi Sırasında ve Sonrasında Osmanlı Devleti'nin Dağıstan Hanları ile Münasebetleri", Kafkas Araştırmaları I, İstanbul, s. 34-44.

Zübeyde Güneş Yağcı, (1998), **Ferah Ali Paşa'nın Soğucak Muhafızlığı (1781-1785)**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü basılamamış Doktora Tezi, Samsun, s. 103 vd.

Antlaşması'ndan sonra zararı olmuş ve Devlet, Rusya'ya yüklü tazminatlar ödemek zorunda kalmıştır¹⁵. Bütün bunlara rağmen Çerkeslerle Ruslar arasındaki mücadeleler uzun yıllar devam etmiştir ve bu neviden olayların sonu gelmemiştir¹⁶.

TAKRİRÂT BEYÂNINDADIR

Bir vakt Yedickle Uzun Ali Mirza beher dürlü hırsız adamlarıyla mâh-ı ağustosunun üçünde ve dörtünde ve beşinde gelüp Eğin(?) Kal'asımın etrafın çapın eylediklerinde mezkur Mirza bir niceler garet edüp ba'dehû asker adamlarının ekmek bişirmekiçün kamaşka ve sair hizmetlere levazım olur deyü otlakda olan ve çevlikde otlakda olan Rusya adamlarının hayvanâtların ve balık batağının bir mikdar akçe ve nice ruble mikdarında alınan eşyalar garet olunmuştur. Ve kaldı ki bin yüz doksan yedi senesinde mâh-ı 'ağustosun onaltıncı gününde nehr-i eğin(?) kurbunde Kirman'ın kargalı köyünde Laziri Güznesav(?) nam kazağı kendüleriyle götürmüştür.

Gene mâh-ı 'ağustosun yirmi üçüncü gün Uzun Ali Mirza Yedickle ve Canboyluk zorbalarıyla mezkur Eğin(?) Kal'asının etraflarında olkadar hayvanât ve adamlar zabt olunmuştur. Hesaba gelmez.

Ba'dehû Bayan Nzizavaskov nâm Polnik(?) onuncu yamakının otlakda olan mir-i atlarıyla zabt olunan Kapral Mihaylov Estelarav ve soldat İvan bin Kolkav(?), Konstantin bin Carinkev(?), İvan bin Dolki, gene bayan Botıraski Polnik, Meyketi(?) bin Laşenkev Garaızınun Turak soldat Potporaporçık tersi bin Videkav, Kapral Timfi bin Laftav, Mihaylov bin Çorbanav, David bin Eksenev, Aleksi bin Çopanikev, Kirmaninin menzil kazaklarından Pervatoraski köyünün Nikifir bin Bukine, Salavaşki köyünün İvan bin Gezinski, Lun bin Lişes, gene Tebenaski köyünün Bakev bin Arakev, Tayta bin Razaliv, Lusaniski köyünün Denis bin Yakura, Lavaninaski köyünün Darfi bin Salaveyev, Bohaniaski köyden

¹ Bu konuda geniş bilgi için bakınız: Cemal Gökçe, (1972), "1787-1806 Yılları Arasında Cereyan Eden Siyasi Olaylar", İÜEF Tarih Dergisi, S. 26, İstanbul, s. 1-66.

¹⁶ Mirza Bala, (1993), "Çerkesler", İA, III, İstanbul, s. 383 384

BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Enderi bin Federev Astıra Avhavaski köyden Enderi Larlav Yerasima bin Bendirav.

Defter-i Hayvanât ve Eşyalar Beyânındadır.	Ruble Beyânındadır	Kapik Beyânındadır
Ekmekçi başı nâm Ermeninin Uzun Ali Mirza ve şâir zorbalanyla sirka iden yedi yüz altmış sekiz koyun ve beher koyun kıymetleri birer rubledendir	768	
Kara tavar onaltı sığrı kıymetleri altışar rubleden	96	
On öküz kıymetleri dokuzar rubleden	95	
Beş re'es kıymetleri onbeşer rubleden	175	
Arabadan alınan beher dürlü emval ve urba kıymetleri	11	
Ma' yekûn	1144	
(sayfa 3) Defter-i Hayvanât ve Eşyalar Beyânındadır	Ruble Beyânındadır	Kapik Beyânındadır
Mezkur Eğin(?) Kal'ası yakınında otlakdan Uzun Ali Mirza ve şâir zorbalar neferleriyle topçularının tob atlarından doksan altı re's garet eylediler kıymetleri on sekiz rubleden	1728	
Araba atları yetmiş re's at kıymetleri on beşer rubleden	1050	
Orta atlarından otuz re's at on altışar rubleden	480	
Mezkûr topçularının zâbitânı Akiseri'nin yulkısı elli sekiz re's at kıymetleri	1160	
Ma' yekûn	4818	
Garnizonun-u Turak soldatının zâbitânı Poraporçık David oğlunun araba atlarından beş re's at kıymetleri onbeşer rubleden	75	
Gene orta atları yirmi re's kıymetleri onbeşer rubleden	300	
Karakorya Poraporçıkın altı sığır kıymetleri dokuzar rubleden	54	

Z.G.YAGCI/XVIII. YÜZYILIN SONLARINDA KAFKASYA'DA MEYDANA...

Elli koyun kıymetleri birer rubleden	50	
Ma' yekûn	479	
Gene Poraporçık Mikin(?) oğlunun dört re's at kıymetleri yirmi beşer rubleden	100	
Dört öküz kıymetleri on beşer rubleden	60	
Altı sığır kıymetleri onar rubleden	60	
Ma' yekûn	220	
Kirman Polkonik Pantali oğlunun Polkonik Kazaklarının otlakda olan yüz yirmi re's atları Uzun Ali Mirza neferleriyle garet idüb getürmüşdür. kıymetleri yirmi beşer rubleden	2400	
Eğin(?) Kal'asında Kirmanın menzil Kazaklarından seksen beş re's atlarını Uzun Ali Mirza neferleriyle garet idüb götürmüşdür. kıymetleri onbeşer rubleden	1280	
Bayan Polkonik Potporotçık(?) Alapak(?) oğlunun otlakda olan mezkûr Uzun Ali Mirza neferleriyle altı re's at garet eyledi, kıymetleri yirmi beşer rubleden	120	
Tilmaşbaşı Eslemez bin Menglibay, Seman bin Baldır, İsa bin Osman, yankaviç Feylat bin Gözi nâm tilmaşlarının mezkûr Uzun Ali Mirza neferleriyle otlakda olan on re's atlarını garet eyledi, kıymetleri yirmişer rubleden	200	
Ma' yekûn	4105	
(sayfa 4) Defter-i Hayvanât ve şâir Eşya'lar Kıymetleri Beyânındadır	Ruble Beyânındadır	Kapık Beyânındadır
Kaçar bin Martorasi nâm Ermeninin altı yüz otuz beş koyun kıymetleri birer rubleden	635	
Kevartan bin Keverker nâm Ermeninin altı yüz altı koyun kıymeti birer rubleden	636	
Mezkur koyun ile Panos(?) bin Kevartan nâm oğlunu dusnak götürdüler		

BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Aspodor bin Ebram nâm Ermeninin yedi yüz seksen beş koyun kıymetleri birer rubleden	785	
Kara tavar otuz kıymetleri dörter rubleden	120	
Bunlar ile Babasi bin Babi nâm Ermeni hizmetkarı dusnak götürmüştür		
Ma' yekûn	905	
Nosfan bin Megasi(?) nâm Ermeninin iki at kıymetleri yirmi beşer rubleden	50	
Serkisi bin Popaz nam Ermeninin dört öküz kıymetleri beşer rubleden bir tana bir ruble	21	
Üç buzavla sığır kıymetleri beşer rubleden	30	
Otuz bir koyun kıymetleri birer rubleden	31	
Ma' yekûn	970	
Nosfan bin Serki nâm Ermeninin bundan mukaddem Yedickle meyk(?) kabilesine gider iken iki re's atını kıymetleri yirmi beşer rubleden	50	
Bir kılıç kıymeti on beşer rubleden	15	
Ve kendüsü dahi bu ana dek dusnaktır		
Melgun bin Mosfan nâm Ermeninin bin yirmi dokuz koyun kıymetleri birer rubleden	1029	
Bir at kıymeti on beş ruble	15	
Ma' yekûn	1109	
Babi bin Manile nâm Ermeninin Seksen Koyunu kıymetleri birer rubleden	80	
Onas bin Torsi nâm Ermeninin bin yedi yüz koyun kıymetleri birer rubleden	1700	
Yedi yüz altmış beş ruble akçesini ve üç yüz seksen beş rublenin esbabını ahz	1130	
Ma' yekûn	2810	
Mağdosi bin Mavsos nâm Ermeninin yüz seksen koyun		

Z.G.YAGCI/XVIII. YÜZYILIN SONLARINDA KAFKASYA'DA MEYDANA...

kıymetleri birer rubleden	108	
On bir sığır kıymetleri altışar rubleden	66	
Bir at kıymetleri on beş ruble	15	
Beher dürlü eşyalar kıymetleri beş ruble	5	
Ma' yekûn	194	
(Sayfa 5) Defter-i Hayvanât ve şâir Eşyalar Kıymetleri	Ruble	Kapık
Beyânındadır	Beyânındadır	Beyânındadır
Feder bin Esteyani nâm Ruminin bin elli koyun beher koyun kıymetleri birer rubleden	1050	
Bir öküz on üç ruble kıymetinde	13	
İki at kıymetleri on beşer rubleden	30	
Ma' yekûn	1093	
Semyon bin İvan nâm Urminin hizmet ondokuz öküz kıymetleri onardan	190	
Samuyli bin İvan nâm Ermeninin altı yüz koyun kıymetleri beher rubleden	600	
Üç öküz kıymetleri dokuzar rubleden	28	
Üç araba altışar rubleden	18	
Bir at kıymeti yirmi beş ruble	25	
Ma' yekûn	671	
Gene hizmetkar Edim canik bin Aspador nâm Ermeni dusnak idüb götürdüler		
Panos bin Onas(?) Ermeninin bin iki yüz koyun beher koyun kıymetleri birer rubleden	1200	
Kara tavar öküzü sığıryıla otuz beher kıymetleri sekiz rubleden	240	
Bir at kıymeti on beş ruble	15	
İki kılıç onar rubleden	10(?)	
Bir tüfenk kıymeti on ruble	10	
Ma' yekûn	1485	

BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Kirman sakinlerinden Feder Malivaski nâm Kazakının tarafa irsal iden Araskinden (?) seksen ve beher kıymeti ikişer rubleden	160	
Beş yüz elli öküz kıymetleri on beşer rubleden	8250	
Ma' yekûn	8410	
Bunlar ile zabt olunan dusnak Faklaç(?) Kazakları evvelâ beş biri kati		
Gene Ektıraski nâm Polkavinin Faklaçileri(?) İavan bin Penemeranke nâm Faklaç(?) on neferiyle Uzun Ali Mirza dusnak iyleyüb götürdüğünden ma'da arabasından altı yüz ruble akçe ahz ve şâir eşyalar ahz idüb götürmüşlerdir.	800	
Yirmi Öküz kıymetleri on beşer rubleden	300	
Ma' yekûn	1100	
Ba' Defter-i Hayvanât ve şâir Eşyalar Kıymetleri Beyânındadır	Ruble Beyânındadır	Kapik Beyânındadır
Manuk bin Sa'ak nâm Ermeninin on tob beyaz bez beher tob kıymetleri birer ruble yirmişer kapikden	16	
Dokuz meşin kıymetleri altmışar kapikden	5	40
Bir corgan kıymeti altı ruble	6	
İki yasdık kıymetleri birer rubleden	2	
Bir küviz(?) çııldak(?) kıymeti iki ruble elli kapik	2	50
Ma' yekûn	270	90
Karaz bin Eydi nâm Ermeninin iki yüz koyun kıymetleri birer rubleden	200	
Kirman sakinlerinden Mihaylov nâm Rumi Kazakının dört yüz otuz koyun kıymetleri	430	
Yani bin Pevali nâm Ruminin beş yüz doksan koyun beher birer rubleden	590	
On kara tavar kıymetleri beşer ruble yarım dan	55	
On iki boz av kıymetleri kırk kapikten	4	80

Z.G.YAGCI/XVIII. YÜZYILIN SONLARINDA KAFKASYA'DA MEYDANA...

Ma yekûn	649	80
Bogas nam Etmekçi(?) nâm Ermeninin dört öküz kıymetleri onar rubleden	40	
İki sığır kıymetleri dörter rubleden	8	
Beher dürlü eşyalar kıymeti dokuz ruble	9	
Ma' yekûn	570	
Aspador bin Mihaylov nâm Ermeninin altmış sekiz koyun kıymetleri beher rubleden	68	
Beher dürlü eşyalar kıymeti beş ruble	5	
Arakil bin Dosti(?) nâm Ermeninin iki yüz elli kıymetleri beher rublede yirmişişer kapikden	300	
Beş sığır yedişer ruble kıymetinde	35	
Üç öküz kıymetleri onar rubleden	30	
Ma' yekûn	438	
Bunlar ile Uzun Ali Mirza Eküb nâm Ermeni götürmüştür.		
Hazar bin Edim nâm Ermeninin yüz on yedi koyun beher ruble kıymetinde	117	
Bir eğer kıymeti on iki ruble	12	
Bir çuval tütün kıymeti	3	
Bir bakır ibrik kıymeti	2	
Ma' yekûn	134	
Defter-i Hayvanât ve şâir Eşyalarının Kıymetleri Beyanındadır	Ruble Beyanındadır	Kapik Beyanındadır
Aspador bin Meyklav nâm Ermenini altmış iki ruble nukut akçesini garet	62	
Beher dürlü eşyalarının kıymeti yirmi bir ruble	21	
Bir kaftan ve bir kürk kıymeti sekiz ruble	8	
Bir tulum yağ kıymeti üç ruble doksan kapik	3	90
İki sığır kıymeti on bir ruble	11	

BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Beher dürlü eşyalarının kıymeti	10	
Ma' yekûn	115	90
Eküb nâm Sefan'ın öküz sığınyia yirmi kıymetleri onar rubleden	200	
Bir sığır kıymeti	15	
Dört yüz koyun kıymetleri birer rubleden	400	
Bir at eğeri cevniyle kıymeti	15	
Beher dürlü eşyalar kıymeti	15	
Yüz on nukut akçe beher esbab kıymeti kırk ruble	150	
Ma' yekûn	795	
Kambor bin Arslan nâm Ermen in in altı öküz kıymetleri onar ruble	60	
On beş sığır kıymetleri altışar rubleden	90	
Dört at kıymetleri yirmişer rubleden	80	
Gene nukut akçe otuz ruble	30	
Ma' yekûn	260	
İğbazar bin kabil nâm Ermeninin on yedi sığır kıymetleri beşer rubleden	85	
Dört at kıymetleri onara rubleden	40	
Altmış beş koyun kıymetleri birer rubleden	65	
Beher eşyalarının kıymetleri	10	
Ma' yekûn	200	
Defter-i Hayvanât ve şâir Eşyalarının Kıymetleri	Ruble	Kapık
Beyân ider	Beyanındadır	Beyanındadır
Tatar Gaya(?) derûnunda me'mur murahhas sadakatlû Polkolnik Kollar İvan Leşkeviçnin Eğin (?) Kal'asında yirmi ve Perisi bin Zanazanlı (?) nâm mahalde otlakda hergele ve hayvanâtları mezkûr Uzun Ali Mirza hırsız askeriyle Eğin(?) Kal'asının etraflarında çapul iylediğinde Yedisân Kader Ali Hacı oğluyla kendülüklerinden		

Z.G.YAGCI/XVHL. YÜZYILIN SONLARINDA KAFKASYA'DA MEYDANA...

olmağın iki yüz otuz yedi yılki. Gene şol hesab üzere yüz on bir re's yılıksı has Çerkez yılıksından olmak üzere kıymetleri yetmişbeşer rubleden	8325	
Gene şol hesabda has Çerkez aygır kıymetleri ikişer yüz rubleden	800	
Gene ol hesabda yüz on sekiz at yine has Çerkezden ve şâir yerlerden kıymetleri kırk rubleden	5301	
Balâda mezkûr Eğin(?) Kal'asına Uzun Ali Mirza zorba askeriyle otlakda olan hayvanâtlarından has Kalmuk malı olmak üzere otuz re's öküz kıymetleri yirmişer rubleden	600	
Gene Kalmuk malından kır beş buzavlı sığır kıymetleri on beşer rubleden	675	
Ma' yekûn	15710	
Mezkûr Zanazanlı nâm mahalde Kader Ali Hacı Kaptan Sabuninin balık batağından sekiz yüz yetmiş ruble nukut ekçe almışdır.	870	
Ve balık çalımları(?) gereksiz kesüb taşlamışlardır. Merkumun batağının ziyarı	1370	
Ma' yekûn	2240	
Luganaski Pekisizni Polkolnik Ve Ekmesterinin Polkolnik Kollar İvan Leşkeviçnin yılıksıyla on re's atını Kader Ali Hacı Uzun Ali Mirza'nın zorba askerleri garet iyledi kıymetleri yirmişer rubleden	200	
Mecmuen	50829	

El-hatib tilmaş Eslemez bin Menklibay Kirmanı

Sadâkatlü ve mezide mükerremetlü dağ Çerkez halklarının ser zâbitânı Kal'a-i Soğucak'ın hükemâsı sa'adetlü Ali Paşa hazretlerinin huzûr-u sa'adet-i şeriflerine dost-âne lâyık selamlar ve hâl-i hâtır-'atır envârınız su'al kılındığı siyakında nümûde-i dost-ânemizdedir ki hıfz-ı bâride sağ ve muammer ve

mesnedim olası ve bu defa bize değil bilcümle dünyaya ma'lumdur ki iki azim devlet Rusya ve Osmaniye Devletlerinin sulh maddesinin muvafıqınca iki taraf rahatyâb olmaları için senetnâmeler birbirine virdiğinden sonra konşılık mabeyninde her bar-ı dostluğa binaen bizim tarafımızdan bir dürlü hizmete hıyanet etmediği hod-ma'lum cenâbınızdır ve kaldı ki tağ Çerkez halklarıdostluğa bakmayub hırsızlıkları dahi koymuyorlar gelüb Rusya sunurına gelüb hırsızlık ve garet ideyorlar zira ki cins-i hayvanâtlardan ma'da adamlarımızı dusnak ve kendü yesir ideyorlar bu defa cenaba sa'adetekere ma'lum oldukda işbu takrirâtımız tarafınızdan nazar eylemeleriniz me'muldur ve fi-mâba'd geçen bin yüz doksan yedi senesinde mâh-ı 'ağustosunun gününde Yedickle Uzun Ali Mirza bir mikdar zorba askeriyle gelüb adamlarımızı ve hayvanâtlarımızı ve şâir eşyalarımızı garet idüb gittiğinden sonra bu sene-i mübarekde yırak gitmeyüb Kuban halkları gene sınırımızda hırsızlık ve garet ediyor ve kaldı ki bil cümlelerine ma'lumdur ki iş bu bin yüz doksan dokuz senesinde evvela Şapsun Habaza halklarından Şeratluk Hacı oğlu İkinci Narşav(?) ve Anarşi Beği oğulları üçüncü Korköz(?) İslam Giray oğlu dördüncü Enik Beğ Hacı Hatukay halklarından beşinci Bayram Horom(?) oğlu altıncı Mamış Mehmed Ulgar oğlu Şamak nâm Beyler birkaç hırsız askeri cem' idüb nehr-i Kubandan Rusya sınırına Eğin boğazında Çapaklı nâm mahalde beher dürlü ticaret iden adamları garet idecekler oldukda bu tarafta bir çok asker vardur deyü mesmuğları oldukda mâh-ı mayısın on birinde nehr-i Çalbaş boğazında olan balık batağını garet ve üç nefer adamını kati ve dört nefer adamını dusnak idüb kendüleriyle Kubana götürmüşlerdir. Ve şâir Kamışka kaçmışlar ve balık mezkûr balık batağının hırsızlardan olan ziganatı binbeş yüz ruble böyle ma'lumumuz oldukda sabırdan geçüb çaresizden Kuban halklarından Devlet-i Rusya tarafına arz ideceğim bi-iştibahdır. Ve bu defa benim sadakatlü dostum hazretleri dostâne rica iderim ki mahalline ve tağ Çerkezlerinin beğlerine tarafınızdan bir kıt'a tenbih idüb ifade idesiz ki iki 'azimetlü devleteyn sulh maddesinin muvafıqınca iki tarafı rahatyâb olsun dersiniz takrirâtımızda zikr olunan elli bin sekiz yüz yirmi dokuz balık batağının bin beş yüz ruble akçeyi hak sahibi olan adamlarının hakkını elbet ve elbet itmamına sa'y iylemeleriniz me'mulumdur ve ba'dehü

evvelden ve şimdiye dek mâh-ı mayısın on birinde alınan dusnak adamları bi-t-tamam Eğin(?) Kalasına tarafımıza irsal eylemeniz mercûdur ve bundan böyle malum-u cenâban oldukda tarafa hayır-hâh sadâkatkâr dost-âneniz yıl fi mâh 6 şa'bân 1199 şevketlü kudretlü imparatoriçe Rusyaların şehinşahı ve cümleye merhametlü padişahımın ordu Polkolnik ve Kuban tarafında olan askeri Rusyanın zâbitânı ve divânı Espedistenin(?) şer'iyyeti.....ve üçüncü cümle valiler beraberinde kinaz Viladimirinin kaç-ı kebiri cenk-i şil(?) büyük zahmetlü veli yaveriye dördüncünün beraberinde kaç-ı kebiri kollar İvan Leşkeviç

KAYNAKLAR

- Arslan, Ali, (1992), "Rusya'nın Kırım ve Gürcistan'ı İlhakından Sonra Osmanlı Devleti'nin Çerkeş Kabileleri İle Münasebetleri (1784-1829), **Kafkas Araştırmaları I**, İstanbul, s. 46-51.
- Baddeley, John F., (1995), **Rusların Kafkasya'yı İstilas ve Şeyh Şamil**, İstanbul.
- Bala, Mirza (1993), "Çerkesler", İA, III, İstanbul, s. 381-385.
- Fisher Alan W. "Rusya'nın Kırımı İlhakı 1772-1782", **Emel**, Çeviren: Refhan Dedeoğlu, XII/74, s. 17 vd.
- Gökçe, Cemal, (1979), **Kafkasya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Kafkasya Siyaseti**, İstanbul
- Gökçe, Cemal, (1972), "1787-1806 Yılları Arasında Cereyan Eden Siyasi Olaylar", **İÜEF Tarih Dergisi**, S. 26, İstanbul, s. 1-66.
- Henze, Paul B. (1985), **Kafkas'larda Ateş ve Kılıç: XIX. Yüzyıl Kafkasya Dağ Köylülerinin Direnişi**, Çeviren: Akın Köseoğlu, Ankara.
- İnalcık, Halil, (1948), "Osmanlı Rus Rekabetinin Menşei ve Don-Volga Kanal Teşebbüsü", **Belleten**, XII/46, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını, s. 350-401
- İşıktan, Sema, (1992), " 1787-1792 Osmanlı-Rus Harbi Sırasında ve Sonrasında Osmanlı Devleti'nin Dağıstan Hanları ile Münasebetleri", **Kafkas Araştırmaları I**, İstanbul, s. 34-44.
- Jabağı, Wassan Giray, (1967), **Kafkas-Rus Mücadelesi**, Ankara.
- Kaşgarlı Mahmut, (1991), **Divanü Lûgat-it Türk**, Çeviren: Besim Atalay, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayını.

BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Kurat, Akdes Nimet, (1966), Türkiye ve İdil Boyu, Ankara

Mattei, Jean-Louis, (1994), "Kırım ve Kafkasya'da Osmanlı Nüfuzunun Gerilemesi ve Ruslara Karşı Kafkas Kabilelerinin Direniş Girişimleri (1792)", **Toplumsal Tarih**, 1/6, İstanbul, s.40-47.

Muhammed Tahi'ül-Karakhi, (1987), **İmam Şamil'in** Gaza vatı, Hazırlayan: Tarık Cemal Kutlu, İstanbul.

Mustafa Nuri Paşa, (1987), Netayic **ül-Vukuat Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi**, Sadeleştiren: Neşet Çağatay, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını

Yağcı, Zübeyde Güneş, (1998), Ferah Ali Paşa'nın Soğucak Muhafızlığı (1781-1785), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Samsun, s. 103 vd.

Arşiv Belgeleri: Başbakanlık Osmanlı Arşivi; Hatt-ı Hümayun , 1282, 1300, 1302, 1353